گروه حقوقی روزنامه جوان پذیرای مطالب جامعه حقوقی است.
انتشار دیدگاه‌های حقوقی به منزله تأیید یا رد تمام محتوای آنها نیست.

نگاه

علی تقی‌نژاد*

حق قانونی اعتراض و انتقاد

بی‌شک یکی از مصادیق حقوق شهروندی در نظام جمهوری اسلامی، «انتقاد و اعتراض فردی یا جمعی» نسبت به روند اجرا، قضا و قانونگذاری در کشور است. به عنوان مثال، بر اساس اصل ۸ قانون اساسی، مردم می‌توانند نسبت به عملکرد دولت به معنای عام (مجموعه حاکمیت) نهی از منکر کنند یا به تعبیری دیگر «حقّ نظارت» داشته باشند و برای تحقق این مهم، مسیر قانونی آن در قانون اساسی و قوانین عادی پیش‌بینی شده است. از جمله اصل ۹۰ قانون اساسی که طبق این اصل، هر کسی می‌تواند نسبت به هر سه قوه شکایت خود را به مجلس ارائه دهد و همچنین اگر درباره آیین‌نامه‌های دولتی یا مأموران دولتی و ... ایرادی یا اشکالی را ملاحظه می‌کند، بنا بر اصل ۱۷۳ قانون اساسی می‌تواند به دیوان عدالت اداری، شکایت خود را تحویل بدهد و آن دستگاه ذیربط موظف است ایفای وظیفه نماید.

با نگاهی به بند ۷ از اصل ۳ قانون اساسی که مقرر می‌دارد: «تأمین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی در حدود قانون»، اصل ۸ قانون اساسی و همچنین اصل ۲۷ قانون اساسی مبنی بر «تشکیل تجمعات و راهپیمایی‌ها» قانونگذار اینچنین روزهایی را مشاهده می‌کرد که حق اعتراض و انتقاد را به رسمیت شناخته است. از اصول قانون اساسی اینگونه می‌توان برداشت کرد که هدف مقنن، صرفاً توجه به کارآمدی صددرصدی و قابل اطمینان و بدون عیب و ایراد خدمه نظام در دستگاه‌های دولتی نیست، بلکه معتقد است چنانچه در روند پیشرفت کار یا اجرای کار، خللی ایجاد شد یا امر غیرقانونی منجر به عدم تحقق و پیگیری حقوق مردم گردید، ذیحق می‌تواند در قالب نهی از منکر نسبت به وضعیت پیش آمده، اعتراض خود را به گوش مسئولان و مسئول مربوط برساند. اصل ۲۷ قانون اساسی مقرر می‌دارد: «تشکیل اجتماعات و راهپیمایی‌ها، بدون حمل سلاح، به شرط آنکه مخل به مبانی اسلام نباشد، آزاد است.» در این اصل مذکور، دو شرط اساسی مد نظر قرار گرفته که حتماً مورد توجه ملت خواهد بود: ۱- بدون حمل سلاح و ۲- عدم اخلال در مبانی اسلام. حق هم دادنی است و هم گرفتنی؛ آیا اینکه عده‌ای برای گرفتن حقشان، اعتراض دسته‌جمعی در قالب راهپیمایی و تجمعات مسالمت‌آمیز داشتند، جرم محسوب می‌شد یا مخلّ مبانی اسلام بود؟!

با توجه به اتفاقات اخیر که حق اعتراض مردمی لابه‌لای اهداف شوم و پلید اغتشاشگران ناپدید شد، سؤال بسیار مهم این است که آیا مردم مالباخته و معترض به گرانی و وضعیت افسارگسیخته و ولنگاری اقتصادی باز هم می‌توانند به اعتراضات غیرمسلحانه خود ادامه بدهند یا قرار است به بهانه تجمعات اخیر - که باعث هرج‌ومرج در فضای حقیقی و مجازی شد- دهان منتقدان هم بسته شود؟! اصلاً نحوه اعتراض صحیح مردمی چیست؟ چه شعارهایی داده شود، اعتراض محسوب می‌شود؟ آیا شعار مرگ بر گرانی، حاکی از واقعیت این روزها نبوده و نیست؟ آیا آنها که دغدغه حقوق از دست‌رفته‌شان را داشتند، به دنبال فتنه‌گری بودند؟ کدام عاقلی به خاطر گرانی، شیشه بانک و مغازه و ایستگاه اتوبوس و ماشین دیگری را می‌شکند؟ مردمی که به واسطه چند مؤسسه مالی و اعتباری در نظام جمهوری اسلامی، دارایی و سرمایه‌شان را به آنجا سپرده بودند، از کجا باید مطمئن می‌شدند این مؤسسات مجوز دارند؟ اصلاً بانک مرکزی مگر مجوز نمی‌دهد؟ چرا راجع به اینگونه مؤسسات، بانک مرکزی اولاً به‌طور دقیق و جامع، اطلاع‌رسانی نکرد و به مردم نگفت این مؤسسات، مجوز ندارند؟ حتی اگر دولت نهم و دهم هم کم‌کاری کرده و مقصر بود، باید از ابتدای این دولت به مردم می‌گفتند تا در دام ندانم‌کاری نیفتند! ثانیاً بعد از اینکه چند شبانه‌روز از قضیه گذشته بود، چرا همان موقع به داد ملت نرسیدند تا کار به اعتراض خیابانی کشیده نشود؟! و... بلاشک، ریشه این اعتراض‌ها، به عدم مدیریت و مدبّریت دولت، مجلس و قوه قضائیه برمی‌گردد. آنهایی که حتی برای چند دقیقه حاضر نشدند حرف‌ها و غصه‌های مردم را بشنوند و اندک دلگرمی و وعده-وعید به آنها بدهند!

نکته آخر اینکه، این مردم معترض اما عاشق انقلاب اسلامی، به عدم توجه دولتمردان نسبت به تکالیف و حقوقشان مطمئن‌تر شدند چون ظاهراً از «اقتصاد مقاومتی»، فقط فرماندهی آن را بر عهده گرفتند و تا این لحظه، کار خاص و مورد نظر رهبری معظّم و ملت همیشه در صحنه انجام نداده‌اند؛ «نابود کردن فقر مطلق» هم پیشکش!

*پژوهشگر پژوهشگاه شورای نگهبان

گزیده

موارد عفو در قرآن، سیره پیامبر(ص) و نظام اسلامی

بر اساس اصل ۱۱۰ قانون اساسی که وظایف و اختیارات رهبر انقلاب اسلامی در آن مشخص شده است، «عفو تخفیف مجازات محکومان در حدود موازین اسلامی پس از پیشنهاد رئیس قوه قضائیه» از حدود و اختیارات رهبری است. از این رو حضرت آیت‌الله خامنه‌ای از ابتدای دوره رهبری در سال ۶۸ به مناسبت‌های مختلف، برخی محکومان را مورد عفو و تخفیف مجازات قرار می‌دهند که پایگاه اطلاع‌رسانی رهبر انقلاب در یک اطلاع‌نگاشت «عفو» به بازخوانی موارد عفوهای رهبری از سال ۶۸ تا ۹۵ پرداخت. بر اساس این اطلاع‌نگاشت عفو در قرآن در آیه ۱۹۹ سوره اعراف آمده است: خُذِ الْعَفْوَ وَ أْمُرْ بِالْعُرْفِ وَ أَعْرِضْ عَنِ الْجاهِلِينَ. با عفو و مدارا رفتار کن و به کارهای شایسته دعوت نما و از جاهلان روی بگردان (با آنان ستیز مکن). همچنین عفو در سیره پیامبر بدین گونه بوده که عاملان جنگ سخت را عفو می‌کردند (ابوسفیان، وحشی، مروان بن حکم) و عاملان جنگ نرم را عفو نمی‌کردند. (نذربن حارث و عقبه بن ابی معیط)

طبق این اطلاع‌نگاشت، خطای غیرعمدی، پشیمانی بعد از خطای عمدی و پشیمانی بعد از محکومیت اثربخش جزو مواری هستند که مورد عفو قرار می‌گیرند و در مقابل، اقدام علیه امنیت داخلی و خارجی، قاچاق مسلحانه یا عمده مواد مخدر، جرائم مربوط به مشروبات الکلی، جعل اسکناس و ضرب سکه تقلبی، دایر کردن مرکز فساد و فحشا، اختلاس، ارتشا و کلاهبرداری، اخلال در نظام اقتصادی، قاچاق اسلحه و مهمات، سرقت مسلحانه، تجاوز به عنف، اسیدپاشی، پولشویی و آدم‌ربایی جزو مواردی است که عفو نمی‌شوند. همچنین سالروز آزادی خرمشهر، پیروزی انقلاب اسلامی، روز جمهوری اسلامی، ایام دهه فجر، هفته دفاع مقدس، عید نوروز، اعیاد شعبانیه، عید غدیر، عید قربان، عید فطر، بعثت پیامبر، ولادت پیامبر و امام صادق(ع)، میلاد حضرت زهرا(س)، ولادت حضرت علی(ع) و ولادت امام زمان(عج) از جمله مناسبت‌های پیشنهاد عفو در نظر گرفته شده است. این اطلاع‌نگاشت نشان می‌دهد تا سال ۱۳۹۵ بیش از ۱۳۰ هزار و ۴۷۲ نفر مورد عفو قرار گرفته‌اند.

نیره‌ساری | جوان

محکومیت قضایی مقامات میانمار

سوچی و فرمانده ارتش میانمار در دادگاهی نمادین با حضور شاهدان عینی و حقوقدانان بین‌المللی به استناد اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی محکوم شدند

گزارش
نیره ساری

اولین دادگاه بین‌المللی مردمی در راستای محاکمه عاملان نقض حقوق مسلمانان مظلوم میانمار و با هدف تأثیرگذاری بر افکار عمومی و حساس کردن نهادهای حقوق بشری دولتی یا غیردولتی به مسئله آوارگان روهینگیا، توسط عده‌ای از اعضای هیئت علمی، اساتید و دانشجویان حقوق دانشگاه‌های برتر و حقوقدانان مبرز خارج از ایران برگزار شد تا بلکه بتواند صدای مظلومیت این مردم مسلمان، سکوت مرگبار جهانیان و مدعیان دروغین دفاع از حقوق بشر را در قبال نقض گسترده موارد مختلف حقوق بشر در روهینگیا بشکند.

دادگاه بین‌المللی مردمی در راستای محاکمه عاملان نقض حقوق مسلمانان مظلوم میانمار به همت مرکز بین‌الملل فضای مجازی سراج با همکاری دانشکده حقوق و معارف اسلامی دانشگاه امام صادق(ع) و دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبایی ابتدا با پخش مستندی تحت عنوان «رؤیای روهینگیا» رونمایی شد که در آن گوشه‌هایی از زندگی رقت‌بار آوارگان روهینگیا در سایه شرایط بسیار سخت و دشوار در کمپ آوارگان به نمایش درآمد و در نهایت با آرزوی کودکی مبنی بر آمدن مردی شجاع و قوی برای شکست عاملان اصلی این مصایب به پایان رسید.

در این دادگاه طبق قرائت کیفرخواست دادستانی، موارد اتهامی «آنگ سان سوچی»، رئیس دی فاکتو میانمار، مشاور دولت و وزیر خارجه اتحادیه میانمار و «مین آنگ هلینگ» فرمانده ارتش میانمار قرائت شد. نسل‌زدایی یا ژنوسید، آزار و اذیت، ریشه‌کن‌سازی و قتل، شکنجه، تجاوز جنسی، انتقال اجباری و اخراج و پاکسازی قومی از جمله موارد اتهامی در مورد هر دو متهم عنوان و در این باره توضیح داده شد که خانم سوچی به موجب ماده ۲۵ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی از طریق مشاوره، تحریک و داشتن نقش مؤثر در اعمال کیفری دارای مسئولیت بوده و ژنرال هلینگ هم به عنوان مافوق نظامی در قبال اقدامات سربازان زیردست خود مسئول معرفی شد.

مستندات تلخ شاهدان عینی از جنایات میانمار

در ادامه بعد از بیان دفاعیات تیم وکلای مدافع متهمان، «امجد حسین» از کشور بنگلادش به عنوان یکی از شهود اظهاراتی را در راستای آواره شدن مردم روهینگیا یا شلیک گلوله از سوی نیروهای ارتش به سوی آوارگان به سبب نزدیک بودن به منطقه مرزی بیان کرد که به همراه آن نیز مستندات تصویری در دادگاه ارائه کرد. نمایش فیلم مصاحبه با یکی از قربانیان روهینگیا حاکی از آن بود که برخی آوارگان مورد تعرض جنسی نیروهای ارتش میانمار قرار گرفته‌اند و تصاویری که ثابت می‌کرد جنایات عظیمی علیه روهینگیا رخ داده است. روح‌الله رضوی، عضو شورای مرکزی اتحادیه بین‌المللی امت واحده به عنوان یکی دیگر از شهود بود که با ارائه مستندات تصویری از حضور خود در این مناطق روایت‌های مختلفی را از زبان آوارگان روهینگیا بیان کرد.

پاکسازی نژادی و قومی در روستاهای مسلمان‌نشین

همچنین قرائت اظهارات سمن‌های حامی حقوق زنان و کودکان از دیگر موارد مطرح شده در این دادگاه نمادین بود که آمارهای رسمی آن حاکی از عمق جنایت‌های وحشیانه علیه مسلمانان روهینگیا بود. در بخشی از اظهارات نماینده سَمَن حامی حقوق زنان در این دادگاه آمده است: «متجاوزان از نیروهای امنیتی و ارتش میانمار در ۳۰ آگوست ۲۰۱۷ در ادامه اقدامات پاکسازی نژادی و قومی خود یک روستا را هدف قرار دادند و تمام خانه‌ها را سوزاندند، زنان را به گلوله بستند، عده‌ای در رودخانه غرق شدند و زنان باقیمانده مورد تجاوز جنسی قرار گرفتند و مردان را هم اعدام کردند و صدها نفر در این فاجعه قتل‌عام شدند.» همچنین طبق آمار ارائه شده از سوی نماینده سازمان مردم‌نهاد کودکان در این دادگاه، ۷۵۰ کودک روهینگیا به قتل رسیده‌اند که این می‌تواند در چارچوب پاکسازی قومی تلقی شود. وی همچنین به آمار بالای فوت کودکان، سوءتغذیه و بیماری اشاره کرد به طوری که ۵۸ درصد کل آوارگان روهینگیا کودک و ۲۰ درصد دچار سوءتغذیه هستند.

بخش دیگری از این آمارها ارائه گزارش دستیار دادستان در این دادگاه بود که با اعلام آمار قربانیان گفت: بر اساس آنچه سازمان ملل اعلام کرده در سال ۲۰۱۲، ۲۰۰ نفر کشته و ۲۶۵ هزار نفر آواره، سال ۲۰۱۶، هزار نفر کشته و ۸۹ هزار نفر آواره و سال ۲۰۱۷، ۶ هزار و ۷۰۰ نفر کشته و ۴۳۰ هزار نفر آواره شدند. همچنین بر اساس آمار پزشکان بدون مرز، علت مرگ ۶۹ درصد از قربانیان، شلیک گلوله، ۹ درصد بر اثر سوزانده شدن و ۵ درصد بر اثر ضرب و شتم و شکنجه بوده است. درباره کشته شدن کودکان هم آمار به این اشاره می‌کند که ۵۹ درصد بر اثر شلیک گلوله، ۱۵ درصد بر اثر سوزانده شدن و ۷ درصد بر اثر ضرب و شتم و شکنجه و ۲ درصد بر اثر انفجار مین و بقیه بر اثر عوامل دیگر جان باخته‌اند. سازمان پزشکان بدون مرز تأکید کرده است که افراد کشته شده، غیرنظامی بوده و در حال فرار هدف گلوله قرار گرفته‌اند.

در نهایت پس از دفاعیات وکلای متهمان، دادگاه بعد از اعلام تنفس نیم‌ساعته رأی خود را صادر کرد؛ رأیی که سوچی را به دلیل معاونت در ارتکاب جنایت ژنوسید (نسل‌زدایی) به استناد ماده ۷۷ اساسنامه رم به ۱۵ سال حبس و همچنین فرمانده ارتش میانمار را به ۲۵ سال حبس محکوم کرد. پس از پایان دادگاه برخی از اعضای مختلف این دادگاه در گفت‌وگو با خبرنگار «جوان» به شرح تأثیرات آرای صادر شده این دادگاه در مجامع بین‌المللی پرداختند.

اتحاد مسلمانان تنها راهکار برای رفع خشونت‌های غیرانسانی

میمول احسن‌خان
هیئت علمی دانشگاه داکا

میمول احسن‌خان، عضو هیئت علمی دانشگاه داکا در بنگلادش در گفت‌وگو با خبرنگار «جوان» در پاسخ به این سؤال که آیا اقداماتی که در میانمار علیه مسلمانان انجام می‌شود را می‌توان در دایره نسل‌کشی و ژنوسید تعریف کرد؟ اظهار داشت: بدون شک این اقدامات نسل‌کشی است و مردمی که در روهینگیا هستند بیش از ۲ میلیون نفر بوده‌اند که قدمت حضور آنها در این منطقه به بعد از واقعه کربلا برمی‌گردد و اینکه این حجم از مردم به صورت گسترده کشته می‌شوند و آنها از منطقه‌ای که ساکن هستند کنار گذاشته می‌شوند به منزله نسل‌کشی است. مشکلی که ما با آن روبه‌رو هستیم به طور خاص عدم اتحاد مسلمانان است که نمی‌توانند از نهادهای بین‌المللی موجود استفاده و این ادعا را اثبات کنند.

وی در پاسخ به سؤالی درباره بازگشت آوارگان میانمار به کشور بنگلادش و همکاری این کشور در زمینه فوق اظهار داشت: در درجه اول بنگلادش هیچ قدرتی ندارد که مردم مسلمان آواره را به کشور خودشان برگرداند و از سوی دیگر بنگلادش نیز به عنوان یک کشور مسلمان‌نشین به لحاظ قدرت ضعیف محسوب می‌شود. احسن‌خان در ادامه درباره انفعال مجامع بین‌المللی نسبت به کشتار بی‌رحمانه مسلمانان روهینگیا گفت: وقتی هیچ یک از مجامع بین‌المللی وظایف خود را انجام نمی‌دهند، نتیجه‌ای حاصل نخواهد شد و تنها علت این سکوت برخاسته از آن است که مسلمانان همان گروهی هستند که مورد هجمه واقع شده‌اند، مثل جنگ ایران و عراق که بنده همان زمان از سازمان‌های مختلف بین‌المللی درخواست می‌کردم که در این زمینه مداخلاتی انجام دهند اما آنها پاسخ می‌دادند جنگ دو کشور مسلمان است و ما دخالت نمی‌کنیم. وی در نهایت تأکید کرد: اتحاد مسلمانان تنها راهکار برای رفع و از بین بردن این خشونت‌های غیرانسانی است.

ملغمه‌ای از جرائم خشن بین‌المللی علیه قوم روهینگیا

سمانه خیاطیان
مدرس و وکیل دادگستری

سمانه خیاطیان مدرس دانشگاه و وکیل پایه یک دادگستری درباره اقدامات دولت میانمار علیه مسلمان این کشور هم به «جوان» گفت: طبق قوانین حقوق بشری هر انسانی حق تابعیت دارد و بی‌تابعیتی جرمی است که توسط دولتمردان میانمار علیه قوم روهینگیا صورت می‌گیرد. در کنار این جرم ژنوسید و نسل‌کشی جرائم دیگری همچون تجاوزهای جنسی، خشونت، آزار و اذیت اتفاق می‌افتد.

این مقام مشورتی نزد سازمان ملل درباره توجیهات مقام‌های دولت میانمار در راستای اقدامات صورت گرفته علیه مسلمانان این کشور و ادعای آنان مبنی بر مقابله نیروهای امنیتی با شبه‌نظامیان گفت: چنین توجیهاتی قابل پذیرش نیست چراکه همین نیروهای نظامی دستورات خود را از سوی همین مقامات می‌گیرند و از سوی دیگر غیر از انکار دلیل دیگری در عرصه بین‌الملل وجود ندارد تا بتوانند وجاهت بین‌المللی خود را در قبال این جرائم بدون دفاع حفظ کنند. وی درباره سکوت مجامع بین‌المللی در این زمینه نیز گفت: آنچه در خصوص حقوق بشر از سوی مدعیان رخ می‌دهد، به طور واضح سوءگیری و مصلحت‌طلبی این گروه‌ها را نشان می‌دهد، کما اینکه در مرگ یک فرد مجمع عمومی سازمان ملل تشکیل جلسه می‌دهد اما بعد از مرگ چندین هزار مسلمان در میانمار سکوت می‌کند. خیاطیان برگزاری چنین دادگاه‌های نمادین در رویه بین‌المللی را بی‌تأثیر ندانست و گفت: اسناد و آرای اینچنین دادگاه‌هایی در دانشکده‌های حقوق بین‌المللی، دادگاه‌های بین‌المللی، حتی سازمان ملل و شورای عالی حقوق بشر قابل انعکاس است و بحث اعتبار بین‌المللی را به میان می‌آورد.

محرز بودن جرم «عدم جلوگیری از ارتکاب جرم» سوچی

کاربو کوربوچی
وکیل دادگستری

کاربو کوربوچی از دانشگاه کاساپینزای رم و وکیل دادگستری در پاسخ به سؤال خبرنگار «جوان» مبنی بر تأثیر آرای این دادگاه و برگزاری آن در رفع انفعال سکوت مجامع بین‌المللی گفت: البته این دادگاه نمادین بود و خیلی بستگی دارد که پوشش رسانه‌ای به چه نحو باشد و انتقال آن چگونه صورت گیرد. وی درباره اقدامات دولت میانمار علیه مسلمانان این کشور اظهار داشت: در مورد خانم سوچی که مسئولیت این کشتار بیشتر متوجه وی می‌شود، به قول رم باستان جرم وی عدم جلوگیری از ارتکاب جرم است و این کوتاهی را انجام داده و مقابل جرمی را که می‌توانسته، نگرفته است. جرم رئیس ارتش نیز سنگین‌تر است؛ چراکه به طور مستقیم دستور صادر و اعمال جنایت شده است.

دادگاه نمادین، تلنگری بر سکوت مجامع بین‌المللی

توکل حبیب‌زاده
هیئت علمی دانشگاه امام صادق

توکل حبیب‌زاده، عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (ع) در رابطه با تأثیر این دادگاه و آرای صادر شده در شکست انفعال مجامع بین‌المللی گفت: با عنایت به اینکه مجامع حافظ صلح و امنیت بین‌المللی در موارد جزئی‌تر از وقایع میانمار اقداماتی فوری و گسترده انجام می‌دهند اما در مورد قضیه میانمار سکوت اختیار کردند، این دادگاه تلنگری بود بر تمامی مجامع بین‌المللی که قضایای میانمار را فراموش نکنند. وی درباره روند ادامه این سکوت و خطرات گسترش چنین جنایاتی در ابعاد گسترده‌تر نیز گفت: مطمئناً اگر این انفعال سازمان‌های بین‌المللی در قضیه میانمار ادامه پیدا کند، جنایتکاران جری‌تر خواهند شد و علاوه بر میانمار می‌توانند سیطره کشتار خود را به سایر نقاط هم تسری دهند. حداقل جامعه حقوقی در ایران و سایر نقاط دنیا می‌تواند نقش غیررسمی خود را ایفا یا توجه سازمان‌های رسمی را جلب کند.

اقدامات تبعیض‌آمیز سیاسی و حقوقی میانمار

هیبت‌الله نجندی‌منش
استاد حقوق دانشگاه علامه طباطبایی

هیبت‌الله نجندی‌منش از اساتید حقوق دانشگاه علامه طباطبایی در گفت‌وگو با «جوان» درباره برگزاری دادگاه‌های نمادین اینچنینی اظهار داشت: در حال حاضر مکانیسم‌های بین‌المللی ذیربط فلج هستند و شورای امنیت دچار بحث‌های سیاسی است. نجندی‌منش در نقش دادستان صوری این دادگاه و در پاسخ به سؤالی مبنی بر اینکه آیا توجیه مقامات دولتی کشور میانمار در راستای هرگونه تبعیض علیه مسلمانان این کشور نسبت به دیگر شهروندان قابل پذیرش بوده یا خیر می‌گوید: اول اینکه برخی قوانین موجود در میانمار به صورت عادی نیز تبعیض‌آمیز است و حتی اقدامات عملی دولت هم در طول این سال‌ها و از سال ۱۹۸۲ به بعد شامل این تبعیضات می‌شود، حتی اگر فرض بگیریم گروهی ایجاد آشوب کردند باید پاسخی در چارچوب قانون و رعایت شرط تناسب داده شود چراکه در این زمینه حاکمیت قانون ملاک اصلی و تصمیم‌ساز است.

یادداشت

محمدامین ابریشمی‌راد*

چالش‌های انتشار اوراق مالی اسلامی در قوانین بودجه سالانه

به طور کلی انتشار «اوراق مالی اسلامی» را باید یکی از ابزارهای مالی دولت‌ها در جهت اداره کشور معرفی کرد. بر این اساس، از یک سو انتشار اوراق مشارکت یا صکوک اسلامی طریقی جهت تولید نقدینگی برای اجرای طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و پیشبرد طرح‌های عمرانی کشور محسوب می‌شود و از سوی دیگر، این ابزار یکی از روش‌های جمع‌آوری نقدینگی در دست مردم برای کنترل تورم است.

با توجه به کاربردهای ذکر شده برای اوراق، شرایط و نحوه انتشار و عرضه این اوراق و صکوک در قوانین مختلف شناسایی شده و این منبع به عنوان یکی از منابع تأمین اعتبار برای اجرای طرح‌ها و برنامه‌های دولت محسوب شده است. همچنین با توجه به اینکه انتشار اوراق و صکوک مزبور، یکی از طرق تأمین اعتبار برای تملک دارایی‌های سرمایه‌ای محسوب می‌شود، به طور ویژه، در قوانین بودجه سالانه کل کشور پیش‌بینی انتشار این اوراق و صکوک متداول است و یکی از منابع مهم تأمین اعتبار محسوب می‌شود.

در خصوص اوراق مالی اسلامی توجه به این نکته لازم است که علی‌الاصول این دسته از اوراق مالی متمایز از «درآمدهای عمومی» (موضوع ماده ۱۰ قانون محاسبات عمومی) می‌باشند و قطعاً فصل ممیز آنها را باید ملزم بودن دولت به بازپرداخت آنها دانست، بنابراین روشن است که این اوراق، بدهی و تعهدزا می‌باشند و تضمین بازپرداخت این بدهی‌ها و تعهدات باید به صورت مستقل و علی‌الاصول از طریق همان طرح تأمین شود تا انتشار اوراق دارای پشتوانه علمی و توجیه‌پذیر باشد. در غیر این صورت، نه تنها انتشار این نوع از اوراق واجد اثرات مثبت اقتصادی نیست، بلکه تولید بدهی برای کشور می‌تواند واجد آثار مخربی باشد و عملاً کشور را به مرز ورشکستگی برساند. بنابراین استفاده از این عامل و ابزار مالی جهت تأمین بودجه طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای باید با احتیاط زیادی صورت گیرد.

با وجود ملاحظه ذکر شده، در حالی که در قانون بودجه سال ۱۳۹۶ کل کشور سقف انتشار اوراق مالی اسلامی تا مبلغ ۲۰۰ هزار میلیارد (۲۰۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال تعیین شده بود، این سقف در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور به مبلغ ۲۶۰ هزار میلیارد (۲۶۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال افزایش یافته که این موضوع به منزله افزایش بدهی‌های دولت در آینده خواهد بود.

از سوی دیگر، طرح‌هایی که در قوانین بودجه سنواتی تأمین اعتبارشان منوط به انتشار اوراق و صکوک می‌باشد، در صورتی که به هر دلیلی در دوره تعیین شده به پایان نرسند یا فروش اوراق مزبور با استقبال خریداران مواجه نشود، ممکن است به صورت نیمه‌کاره رها شوند. در این صورت، با توجه به طولانی شدن طرح عمرانی و استهلاک سازه‌ها بعضاً از نظر فنی اتمام آن طرح‌ها از توجیه لازم برخوردار نیست و نتیجتاً سرمایه مصروف برای آن طرح‌ها از بین خواهد رفت، بنابراین در صورتی که تأمین مالی آن طرح از طریق انتشار اوراق بوده باشد، تنها بدهی مربوط به آنها برای دولت‌ها باقی خواهد ماند. با توجه به مقدمه ذکر شده این نتیجه به دست می‌آید که در انتخاب طرح‌هایی که بناست با استفاده از اعتبارات اوراق و صکوک انجام شوند، دولت‌ها باید نهایت دقت و توجه را داشته باشند و تنها آن دسته از طرح‌هایی که دارای توجیهات فنی لازم هستند، امکان بهره‌گیری از این منابع را داشته باشند.

نکته دیگری که لزوم عطف توجه و دقت در انتخاب طرح‌های موضوع انتشار اوراق را ضروری می‌نماید این است که معمولاً ناشر اوراق یا صکوک برای طرح‌های دولتی، اصل و سود علی‌الحساب سرمایه‌گذاران را تضمین می‌نماید. بنابراین در هر صورت، دارندگان اوراق مزبور عملاً در زیان آن طرح عمرانی شریک نیستند و اصل و سود علی‌الحساب آنها تضمین شده می‌باشد، بنابراین در صورتی که آن طرح عمرانی نتواند به اهداف پیش‌بینی شده برای آن نایل آید، عملاً تنها دولت در این زمینه متضرر خواهد بود. از سوی دیگر، با توجه به ماده (۳) قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت، انتشار اوراق مشارکت تنها به منظور تأمین منابع مالی مورد نیاز جهت اجرای طرح‌های عمرانی «انتفاعی» و به میزانی که در قوانین بودجه سالانه کل کشور پیش‌بینی می‌شود مجاز دانسته شده، بنابراین در این زمینه باید توجه نمود که خارج از حدود مشخص شده اوراق مشارکت انتشار نیابد. این در حالی است که در بند «ب» تبصره «۵» لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور موضوع تعلق این منابع تمامی «طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای نیمه‌تمام و طرح‌های ساماندهی دانشگاه‌ها» (مندرج در پیوست شماره ۱) و همچنین «طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استانی» این قانون دانسته شده است.

یکی دیگر از موضوعاتی که در خصوص اوراق مالی اسلامی نیازمند توجه می‌باشد، این است که با توجه به اینکه این اوراق در زمره ابزارهای سرمایه‌گذاری اشخاص در طرح‌های عمرانی می‌باشند، نباید از این ابزار مالی به عنوان طریقی جهت بازپرداخت اصل و سود اوراق قبلی استفاده کرد. با این حال، در بند «ح» تبصره «۵» لایحه دولت و همچنین مصوبه مجلس در این زمینه، مبتنی بر یک رویه غلط، به دولت اجازه داده شده است تا به منظور بازپرداخت اصل و سود اوراق سررسید شده در سال ۱۳۹۷ تا معادل ۳۰ هزار میلیارد (۳۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال اوراق مالی اسلامی منتشر نماید و اصل و سود هزینه‌های مترتب بر انتشار این اوراق را در بودجه‌های سنواتی کل کشور پیش‌بینی نماید که این موضوع می‌تواند موجب انباشت بدهی‌های دولت و در درازمدت منجر به ورشکستگی کشور شود. در پایان تأکید بر این نکته لازم است که با توجه به اهمیت اوراق و صکوک اسلامی که منجر به بدهکار شدن دولت‌ها می‌شود و می‌تواند کشور را به مرحله ورشکستگی برساند و با توجه به شرایط مالی موجود برای کشور، در صدور اوراق مالی اسلامی باید کمال احتیاط را مبذول داشت. توضیح آنکه، اولاً این اوراق باید تنها برای تأمین اعتبار طرح‌هایی پیش‌بینی شوند که توجیه اقتصادی لازم را داشته باشند. ثانیاً، با توجه به کمبود اعتبارات جهت اجرای طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای، باید توجه داشت که در قوانین بودجه سالانه تا حد امکان از اضافه شدن طرح‌های جدید به جدول پیوست شماره «۱» لایحه بودجه که مربوط به «اعتبار طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای» است جلوگیری کرد تا اعتبارات موجود صرف تکمیل طرح‌های نیمه‌تمام شوند. ثالثاً، باید جلوی انتشار اوراق مالی اسلامی به منظور بازپرداخت اصل و سود اوراق سررسید شده گرفته شود. در این راستا لازم است تا در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور، از افزایش میزان انتشار اوراق مالی اسلامی جدید نسبت به سال قبل جلوگیری کرد تا روند افزایش تعهدات دولت سیر صعودی به خود نگیرد. ضمناً همچنان که در لایحه دولت به درستی آغاز هیچ‌گونه طرح جدیدی پیش‌بینی نشده، مجلس نباید طرح‌های عمرانی جدیدی را به پیوست «۱» لایحه دولت الحاق نماید و باید از انتشار اوراق به منظور بازپرداخت اوراق قبلی جلوگیری شود.

*کارشناس و پژوهشگر حوزه حقوق عمومی

دانستنی‌ها

روشی برای جلوگیری از وقوع جرم

موقعی که می‌خواهید پولی از عابربانک دریافت کنید، اشخاصی به شما مراجعه می‌کنند که به دلیل نداشتن سواد از شما می‌خواهند شما برایشان پولی را از عابربانک دریافت کنید یا انتقال دهید. متأسفانه بعضی از کارت‌ها سرقتی هستند. زمانی که کارت را درون عابربانک قرار می‌دهید، از شما توسط خودپرداز، حین انجام عملیات بانکی چهار بارعکس گرفته می‌شود. چنانچه نتوانید ثابت کنید این کار را به خاطر انسانیت انجام داده‌اید مجرم شناخته خواهید شد. اگر کسی از شما درخواست کمک کرد حتماً از ایشان بخواهید در کنار شما قرار بگیرد اگر امتناع کردن او را مشاهده نمودید اکیداً از کمک کردن خودداری نمایید.